

*** ZPRÁVY - KRONIKA ***

BRNĚNSKÁ LITERÁRNĚVĚDNÁ POLONISTIKA

Krystyna Kardyni-Pelikánová

Vědecká polonistika se v českých zemích utvářela během 19. století jako součást vývoje literární vědy vůbec. Její počátky měly ráz filologický, byly nesený obrozenskými myšlenkami s kollárovsou inspirací slovanské vzájemnosti. Byly doprovázeny živým zájmem o literaturu a kulturu přfbuzného polského národa, který rovněž ztratil svou samostatnost a svým bojem o národní svobodu a rozvinutou slovesnou kulturou mohl podněcovat domácí národně osvobozenecý zápas. Ze základních prací českých obrozenců přispívaly především Šafaříkovy Dějiny slovanských literatur k vytváření sumy vědomostí, která se spolu s pracemi pokračovatelů stala základem pozdější vědecké disciplíny.

Koncem 19. století se česká literární věda (též vlivem působení Masarykova Athenea) vymaňovala z dřívější převahy německého žívu a otvírala se šíře soudobým humanitním proudům, hlavně pozitivismu, který Masaryk adaptoval na české podmínky. Na přelomu století docházelo k výraznému osamostatňování jednotlivých vědeckých disciplín, mimo jiné jazykovědy, estetiky a literární vědy; ta se pak dále štěpila (na editorství, literární dějiny, komparatistiku, literární kritiku apod.). Zároveň vznikaly nové literárněvědné žánry.

Tyto zkratkovitě připomenuté jevy se odrážely i v chápání polonistiky, jejíž předvědecké období v Čechách končí činností E. Jelínka a jeho časopisu Slovancký sborník (1881-1887). Pozdější práce mají již ráz pozitivistický a v souladu s principy tohoto směru spojují hledání historické a literární geneze s pohledem srovnávacím (konfrontace díla s autorovou biografií, s domácí a cizí tradicí apod.). Zároveň se snaží klasifikovat jevy, vyhledávat sourodé celky a tendence v literárním procesu.

Na Moravě se zájem o polský jazyk a literaturu projevuje hlavně v druhé polovině 19. století počínaje kruhem F. Sušila až po studenty prvního českého

gymnázia v Brně a posluchače teologického semináře. Z jejich řad vzešlo několik významných překladatelů a popularizátorů polské literatury (V. Furch, J. F. Kubíček, J. E. Kosina, F. Menčík, V. M. Vrána, H. Babička, F. Táborský, J. Nečas, E. Masák aj.), kteří publikovali v časopisech „Mladé Moravy“: Beseda, Koleda, Zora, Literární listy, Hlídka literární, Vesna aj. F. Vymazal shromáždil početný kruh překladatelů a vydal antologii Slovánská poezie, jejíž druhý svazek (1878) je téměř celý (397 stran) věnován polským básníkům. Na úvod tohoto svazku zafadil Vymazal svůj Pohled na dějiny polské slovesnosti. Vedle Vymazalovy antologie si zasluhují pozornost Masákovy práce, věnované polským romantikům.

V meziválečném období byl na brněnské univerzitě téměř od jejího vzniku (akademického roku 1923/24) veden lektorát polského jazyka. Lektorem byl dr. Maxmilián Kolaja, autor Mluvnice a cvičebnice jazyka polského (1947), propagátor polské kultury, předseda polského klubu v Brně (1925-1952). Lingvistická polonistika byla předmětem vědeckého zájmu profesorů-slavistů a bohemistů přednášejících v Brně (F. Trávníček, B. Havránek). Srovnávací literaturou se tehdy zabývali vědci zvučných jmen – R. Jakobson, J. Horák, A. Novák a F. Wollman. V další generaci vychovali znamenité pokračovatele, kteří rovněž zohledňovali polonistickou problematiku (K. Horálek, J. Bělič, J. Heidenreich [Dolanský], A. Jedlička, O. Králík, J. Hrabák). F. Wollman uveřejnil v té době studie Žeromski a Reymont (1926) a Juliusz Słowacki (1927), J. Heidenreich obhájil doktorandskou práci Vliv Mickiewiczův na českou literaturu předběžnou (1927), J. Hrabák vydal studii Staropolský verš ve srovnání se staročeským (1937).

Po druhé světové válce se polonistika na Filozofické fakultě v Brně stala samostatným studijním oborem. Nejčastěji byla zapisována v kombinaci s češtinou, ruštinou a historií. Výuku polského jazyka a literatury zajišťovala nejdříve katedra slavistiky (vedená prof. J. Kurzem a prof. V. Machkem), po jejím zániku náležela oddělení slovanských literatur katedry slovanských literatur, divadelní a filmové vědy (vedené prof. A. Závodským) a později ke katedře ruské a sovětské literatury (vedené doc. J. Burianem a prof. M. Mikuláškem). Nejnověji patří k Ústavu slavistiky (vedoucím Ústavu je prof. I. Pospíšil, vedoucím semináře polonistiky, který je součástí Ústavu, je prof. I. Dorovský). Normativní a historickou mluvnici přednášeli postupně A. Kellner, J. Kurz, J. Bauer a J. Balhar, dnes R. Madecki. Polonistickými literárněvědnými přednáškami byli postupně pověřováni: B. Vydra, M. Krhoun, J. Krystýnek, J. Pelikán, K. Kardyni-Pelikánová, I. Hrabětová, nejnověji L. Štěpán. Jazykové kurzy vedli M. Kolaja, J. Pelikán, K. Kardyni-Pelikánová, I. Hrabětová, od r. 1991

působí na brněnské polonistice lektoři z Polska. Polonistickou problematikou se v rámci šíře slavisticky pojatých přednášek zabývali A. Lamprecht, M. Jelínek, R. Mrázek, J. Chloupek, A. Erhart, M. Grepl, F. Kopečný, S. Žaža, D. Šlosar, J. Macůrek, F. Hejl, J. Kolejka, Z. Hájek, M. Kudělka, V. Šťastný, Z. Šimeček, B. Štědroň, R. Jeřábek, B. Beneš, M. Kopecký, D. Jeřábek, Z. Smejkal, O. Sirovátka a další. K zásluhám brněnských badatelů patří i vydání publikací Česko-polský sborník vědeckých prací (1955, red. M. Kudělka) a Češi a Poláci v minulosti (1964, 1967, red. J. Macůrek).

Brněnská literárněvědná polonistika orientovala výzkum zpočátku na bádání o recepci polské literatury a analýzu česko-polských literárních vztahů. Byla to tedy především komparatistika typu kontaktologického, kterou představují práce dlouholetého vedoucího brněnské polonistiky doc. J. Krystýnka, autora souboru studií *Z dějin polsko-českých literárních vztahů...* (1966). Vedle vzájemných vztahů české a polské literatury po druhé světové válce sledoval J. Krystýnek také problematiku regionální literatury a literatury česko-polského pohraničí (např. Ondrášovská pověst v literatuře české a polské) a vývoj západoslovanské historické prózy. Zvláštní pozornost věnoval polskému spisovateli s částečně českým původem E. Zegadłowiczovi a jím vytvořené literární skupině „Czartak“.

Svou celoživotní vědeckou cestu (od studijních let až po profesuru v r. 1990) spojil s polonistikou na brněnské Filozofické fakultě J. Pelikán. Zpočátku se zabýval především problematikou recepcí literárních děl, podmíněností této recepcí a jejími proměnami v domácím i zahraničním kontextu. Svá teoretická zobecnění postavil na podrobné analýze básnické tvorby Julia Słowackého, revolučního romantika a pronikavého kritického ducha v pohledu na současnost i národní minulost. Výsledkem rešerší provedených v Polsku byly studie a posléze kniha *Recepcja twórczości Juliusza Słowackiego w literaturze i społeczeństwie polskim w latach 1849-1867* (Brno 1963). Další monografie *Juliusz Słowacki wśród Czechów* (1973) přinesla prohloubení srovnávací metody. Autor při sledování recepcí v cizím prostředí využil nejnovějších postupů literární komparatistiky, která se již vzdálila pozitivistické, genetické teorii vlivů a větší pozornost věnovala typologickým shodám mezi jevy v jednotlivých národních kulturách. Pelikán zdůrazňuje význam strany přisvojující, u níž se mohou, nebo nemusejí vytvořit podmínky pro působení díla v novém kulturním kontextu. J. Pelikán je autorem četných studií o polských spisovatelích (A. Mickiewicz, S. I. Witkiewicz, J. Szaniawski, L. Schiller, E. Bryll, T. Różewicz aj.), o polské scénické kultuře (*Polská divadelní kultura*, 1973, *Theatrum militans. Polské divadlo za druhé světové války*, 1987), kompara-

tistických studií (např. Napoleonské epeje L. N. Tolstého a S. Žeromského, 1979). Je též spoluautorem Slovníku polských spisovatelů, Slovníku slovan-
ských spisovatelů a Slovníku polských dramatiků. Hlubší zájem o polské dra-
ma a divadlo podnítil vydání několika skript a knihy *Nástin dějin polského di-
vadla* (1988). Snaha po vyplňování bílých míst v pracích o česko-polských
vztazích dala vzniknout knize Purkyňova spolupráce s Poláky (1990).

Během svého působení na brněnské polonistice se dr. I. Hrabětová zabý-
vala hlavně staropolskou literaturou. Je autorkou knižní publikace *Erbovní po-
věsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlahol* (1992), v níž se sna-
žila lokalizovat žánr pověsti mezi folkloristickými a literárními žánry, zjistit
její genezi a dojít k její typologii. I. Hrabětová uveřejnila studie o erbovních
pověstech a polské historické próze.

Od konce padesátých let se na výuce a řešení vědeckých úkolů brněnské
polonistiky podílela K. Kardyni-Pelikánová (mgr. na Jagellonské univerzitě,
doktorát – univerzita v Lodži, habilitace – Varšavská univerzita, profesura –
MU Brno). Zajišťovala součinnost s vědeckým výzkumem vedeným prof.
K. Krejčím v ČSAV, kde byla zaměstnána. Její vědecká činnost se rozvíjela
třemi směry: bilaterální vztahy české a polské literatury a recepce polské lite-
ratury v českých zemích a české v Polsku, srovnávací genologie a problematika
uměleckého překladu. Úplnější shrnutí jejího vědeckého působení v Brně při-
náší článek I. Hrabětové ve SPFFBU D 43, 1996.

Z tohoto krátkého přehledu je zřejmé, že brněnská polonistika prošla po-
dobným vývojem jako celá česká polonistika. Zpočátku i zde převažoval zájem
o vztahy kontaktologické, o recepci polské literatury. Nešlo ani tak o působení
polské literatury na literaturu českou, jako spíše o zmapování bohatých vzá-
jemných styků a vysvětlení příčin velkého zájmu o literaturu sousední země.
V pracích, které vznikaly v Brně, byl tedy důraz kladen na „literární připra-
venost“ recipienta (formulace V. Vlašínové) a typologické shody literárních je-
vů. Později se vědecké zájmy jednotlivých badatelů začaly diferencovat. J. Pe-
likán se začal koncentrovat na oblast dramatu a jeho scénické realizace (dějiny
polského dramatu a divadla). K. Kardyni-Pelikánová se soustřeďuje na typolo-
gicky zaměřenou srovnávací genologii (práce o hospodské historce a gavendě,
o vztahu Máchova Máje k polské epické poémě („powieść poetycka“), o para-
epistolárních formách v polské a české intimistické próze, o koncepci žánru
syntézy literárních dějin u Šafařka a Mickiewicze aj.). Historicko-genologický
výzkum vedou I. Hrabětová a L. Štěpán. Práce z oblasti translatologie vedly
K. Kardyni-Pelikánovou k sledování kulturních modelů v české a polské lite-
ratuře a jejich „záznamu“ v překladu, který bývá zcela výjimečným „zmraze-

ním“ jednotlivé konkretizace literárního díla (viz Ingardenovu teorii literárního díla), v níž se odráží historická epocha překladu i jeho literární a kulturní kontext.

Při této příležitosti je na místě připomenout inspirační úlohu polské literární vědy, která byla i před rokem 1989 ve stálém spojení se západními vědeckými centry a vyvíjela se dosti souvisle. Po roce 1956 si totiž nedala vnútit taková dogmatická omezení, jakým se nevyhnula literární věda v bývalém Československu.

Polonista v zahraničí se nemůže (jako polonista v Polsku) specializovat jen na jedno období, koncentrovat výzkum pouze na jednoho autora nebo žánr. Veřejný život a systém studia od něho požadují, aby se neustále zapojoval do kulturního dění a pokračoval v popularizační činnosti svých předchůdců. (Odtud se odvíjí účast brněnských polonistů na pracích slovníkového typu, na běžné literární kritice – desítky recenzí a článků v denním tisku). Musí se také podílet na přípravě učebních pomůcek (skripta) a na přípravě nových polonistů. U prof. Pelikána dokončil doktorandské studium L. Štěpán. K. Kardyňi-Pelikánová pečuje o tři doktorandky a snaží se jejich práce usměrňovat na oblasti, které dosud česká polonistika svým výzkumem dostatečně neobsáhla (translatologie v práci L. Vítové Hrabal a Hašek v polských překladech, Proměny postav v polském historickém románu v práci V. Pindurové – postava je chápána strukturalisticky jako „velký sémantický celek“, výzkum kulturního vědomí, sémiologické pojetí literatury jako symptomu jistého kulturního modelu v práci V. Švarcové Šlechtická arkádie v polské literatuře).

Závěrem je třeba poznamenat, že existují ještě další oblasti výzkumu, které bude nutné teprve zmapovat. Na polonisty čekají monografické práce o jednotlivých autorech, ale i směrech a žánrech (jednou z prvních vlašťovek byla Štěpánova polská fraška epigramatická). Stále ještě nemáme dějiny polské literatury 20. století. Schází nám také práce, které by se zaměřily na analýzu jistých pojmů a struktur myšlení v obou našich literaturách (tyto analýzy již přinášejí některé polské práce, věnované zmíněným jevům ve všech slovanských literaturách: kategorie Evropy, národů, centra a periferie, dobra a zla, obraz hlupáka a šílence, obraz domova, funkce národních mýtů, symbióza slovanských a neslovanských kultur ve střední Evropě apod.).